

ПЕРЕКЛАД НЕПЕРЕКЛАДНОГО:
маловідома праця
Богдана Лепкого

Праця Богдана Лепкого «До питання про переклади ліричних поезій» не належить до числа добре знаних текстів з-під його пера. Зрештою, це звично, коли йдеться про тих, хто працюють водночас у двох іпостасях – літератора-практика та літературознавця, – їх зазвичай краще знають за творами красного письменства. У випадку Лепкого це правило діє зокрема й з огляду на те, що обсягом його художня спадщина непомалу переважає літературознавчий доробок. А проте, якщо поглянути під іншим кутом, доведеться визнати, що ця властиво невелика розвідка заслуговує таки на особливу увагу. Річ у тому, що вона має саме теоретичний характер. На цьому важливо наголосити остільки, оскільки українське літературознавство у час свого становлення як дисципліни зверталось передусім до історичної проблематики. І це природно, адже окреслена і написана історія національної літератури мала інституційну вагу, тобто утверджувала об'єктивне її існування як легітимного предмету для наукової розмови. Тим часом ґрунтовний аналіз природи художнього тексту здебільша залишався ніби «на потім». Обмовка «здебільша» важлива, позаяк, скажімо, Франковий трактат «Із секретів поетичної творчості», як частини дискусії з модерністами, є добре знаним. Однак подібні приклади не мають тієї систематичності, яка очевидна в історико-літературних розробках. Інтенсивніший розвиток теоретичного літературознавства припадає на 1920-ті–1930-ті рр. (саме до цього періоду належить і публікована праця), проте в силу звісних обставин він

був практично зупинений, часто не дійшовши інституалізованих форм. Тому, приміром, щойно тепер відбувається цілісне осмислення таких інтелектуальних пластів, як літературно-критичні статті Богдана Ігоря Антонича.

Наголошуючи на теоретичному характері розвідки Лепкого, варто відзначити також її практичний вимір. Вона спирається на досвід не просто компетентного реципієнта, а глибоко зацікавленого дослідника, яким є перекладач. Автор, за власним твердженням, висловлює тут «декілька гадок, які насувалися мені не раз, коли я перекладав “Слово о полку Ігоревім” на мову польську, а поезії Конопніцкої і Тетмаєра на українську», хоча матеріал для їх ілюстрування залучає він далеко ширший – оригінали та переклади з української, польської, німецької і почасти французької літератур.

Отож, міркування і тези, висловлені в тексті, насвітлюють ті засади, на яких стояв сам Лепкий, беручись до перекладацької праці. Водночас вони укладаються в багатогранну картину, в якій можна зауважити ідеї просвітянські, інтуїтивістські, почасти потєбніанські, та найвиразніше, мабуть, – структуралістські.

Ключовою є теза про «прикру конечність» перекладу ліричних поезій. Ця сформульована на початку теза, діалектична в своїй основі, твердить, що переклад ліричних поезій конечно потрібний для ознайомлення з вершинними творами з літератур, мови яких недоступні (просвітницька настанова), однак *адекватний* чи бодай *вірний* переклад, особливо ліричних, художніх творів досяжний хіба що у винятках – ідея неперекладності¹. Надалі у статті автор наводить низку прикладів, які переконливо аргументують твердження про неперекладність, та вже наприкінці він знову повертається до думки про «конечність» – всупереч усьому робота перекладача не має бути зведена до наслідування і повинна стримити до «повного успіху». Переклад Лепкий означає як «боротьбу двох мов». При цім мову він розуміє двояко: частіше як мову народу, тобто деперсоніфіковану систему, що

¹ Серед сучасних українських перекладачів тему неперекладності ґрунтовно осмислює Андрій Содомора. Див.: Содомора А. Студії одного вірша / Андрій Содомора. – Львів: Літопис; Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 364 с.

має свої закони і засоби, але також і як індивідуально авторську мову («Кожен поет на свій спосіб римує»). Лепкий пише: «Мова це не лиш середник до висловлення мистецького задуму поета, але й чинник співтворчий, від першого завязку твору аж до його остаточного оформлення. Тому то й змінити мову якоїсь поезії, значить змінити її характер, а часто-густо і її зміст», – і в цій тезі вчувається як гердерівське розуміння *мови-душі*, так і (анахронічно) постструктуралістський *дискурс* – текст існує в дискурсі, поза яким його смисли не відчитуються. Кількаразово дослідник акцентує на звуковому рівні мови, що його він трактує як музику – звукова організація поезії створює настрій та передає абстрактно- чи конкретнозвукові образи: «Словацького римове “o”, сперте на “г” звучить поважно, грізно, трагічно, у Твердохліба “я” і “а” сперте на “н”, того вражіння не викликує». Варто зауважити, що в цьому Лепкий опонує Франкові, який у згаданому трактаті писав: «[...] треба бути втаємниченим у спеціальну декадентську містику, щоб знати, що те “lo”, повторюване в трьох перших рядках, значить не булькіт горілки крізь вузьку шийку пляшки, а осінню тугу [...]». Власне, аналіз відповідності фонетично-синтаксичної структури поетичних оригіналів та перекладів займає у Лепкого центральне місце. У цьому русі від фонетики та синтаксису до семантики дослідник особливо скрупульозний, завдяки чому його метод нагадує метод структуралістів, приміром класичну студію «Кішки» Шарля Бодлера», який зробили Роман Якобсон і Клод Леві-Стросс².

Втім, аналітичну роботу над текстом дослідник вважає все ж таки лише другим кроком перекладача, адже їй має передувати інтуїтивна синтетична: «Щоб перекласти якийсь цінний ліричний вірш, треба в першу чергу зрозуміти його, себто перейти весь творчий процес, який переходив автор при писанню, аж до того моменту, коли перед ним явилася ідея твору, його перша візія, бо не що друге, а якраз вона і є його справжнім змістом». Таке окреслення змісту ліричного твору перегукується з Антоничевим

² Якобсон Р., Леві-Стросс К. «Кошки» Шарля Бодлера / Роман Якобсон и Клод Леві-Стросс // Структуралізм: «за» и «против» – М., 1975. – С. 231–255.

«уявлінням»³, хоча Лепкий все ж не мислить у дусі рецептивної естетики й не осмислює можливої множинності інтерпретацій, тому його цікавить саме наближення до автентичного, початкового змісту. Отже, розуміючи, з одного боку, складність семіозису в полі поетичної мови, Лепкий дотримується абсолютної шкали в оцінці адекватності перекладу.

Варто також зауважити, що серед літературознавців, на яких покликається автор, переважають російськомовні, зокрема Владислав Ходасевич, Віктор Жирмунський та Корній Чуковський. Окрім них згадані дві праці поляка Казімежа Ніча та одна українця Сави Никифорчука. З цієї бібліографії можна зробити висновки стосовно тематичної лектури Богдана Лепкого.

Сподіваємося, що запропонована публікація приверне увагу сучасних дослідників до праці, яка свого часу, за словами Оксани Дзери, «не мала відповідного резонансу»⁴.

«До питання про переклади ліричних поезій» вперше була опублікована українською мовою у збірнику: *Z zagadnień kulturalno-literackich wschodu i zachodu / pod red. d-ra Wacława Lednickiego prof. Uniw. Jag. – Kraków, 1933/34. – XLVII, 358 s. – (Prace Polskiego towarzystwa Badań Europy Wschodniej I Bliskiego Wschodu № 4)*, а 1991 р. її передруковано у виданні: *Теорія і практика перекладу. – К. : Вища школа, 1991. – Вип. 17. – С. 161–170. Текст подаємо за першопублікацією зі збереженням орфографічних та пунктуаційних особливостей.*

³ Див.: Антонич Б. І. Національне мистецтво // *Вибрані твори / Богдан Ігор Антонич. – К. : Смолоскип, 2012. – С. 506.*

⁴ Дзера О. Становлення перекладознавчого аналізу на теренах Західної України (від Івана Франка до Михайла Рудницького) / Оксана Дзера // *Вісник Львівського університету. – 2013. – Вип. 58. – С. 232. – (Серія філологічна).*